

40
שנים
גאלרון
אורנה פוד
לילדים ולנוער

אקסודוס

סיפורה ההרואי של אניית המעפילים

מחזה: צביה הוברמן
בימוי: דדי ברון

על ההצגה

סיפורה של האנייה שהיוותה ציון דרך במאבק על הקמת מדינה ליהודים בארץ ישראל. חבורת נערים ונערות שניצלו מהשואה מגיעים סוף סוף לסיפונה של ספינת המעפילים, רק כדי לגלות בדרך הכואבת ביותר שחלומם להגיע לארץ ישראל כנראה לא יתגשם. דרך הסיפורים האישיים נרקם סיפור רצונם הנואש להתחיל חיים חדשים, למרות כל מה שעברו.

כשהם נתקלים באטימות הגדולה של העולם למצבם הם מחליטים לפתוח במאבק עיקש לחיים ולמוות. זהו סיפור של מאבק אך גם סיפור של תקווה ואמונה ביכולתו של כל אדם להילחם על גורלו.

”מדינת ישראל לא קמה ב-15 במאי 1948, כשהכריזו עליה רשמית במוזיאון תל-אביב. היא נולדה כשנה קודם לכן, ב-18 ביולי 1947, כאשר אונייה אמריקנית פצעה וחבוטה בשם "פרזידנט וורפילד", ששמה הוסב ל"אקסודוס", נכנסה לנמל חיפה ומהרמקולים שלה בקעו צלילי "התקווה".
(יורם קניוק מתוך "האיש והאקסודוס")

קולות מוקלטים:
לוליק המבוגר – **מיכאל כורש**
מפקד האנייה – **צביקה שוורצברג**
חייל בריטי – **דיויד קריס**

קטעי הארכיון באדיבות סינמטק ירושלים, ארכיון ישראלי לסרטים, אוסף אקסלרוד. קטעים מתוך הסרט "אקסודוס" – האנייה שהביאה לקום המדינה" באדיבות המפיק שמי שיינפלד והבמאים איציק לרנר ואורי ברודה.

תודות:
סומש קוד'ניובסקי, גב' שרה בורק,
ענת קיפניס, דלפין סדולין, ראובן מוסקוביץ'

מחזה: **צביה הוברמן**
בימוי: **דדי ברון**
תפאורה: **דנה צרפתי**
תלבושות: **מאיה פלג**
מוסיקה: **אלון גלזינגר ורז עזרא**
תאורה: **אורי מורג**
וידאו: **יואב כהן ומיקי שלום**
מאיירת: **הדר ראובן**
אביזרים: **נרקיס מגנזי אלבה**
קוריאוגרפיה: **מאיה ברנר**
עוזרת במאי: **יערה קיפניס**
משתתפים:
אנה – **רוני הדר**
יעקב – **אורי לחמי**
אריה – **שלומי ברטנוב/ארז מעיין**
הניה – **דניאל שמשוני**
שרה'לה – **טל לוי**
מיכה (שליח ההגנה על ה"אקסודוס") – **קובי ליבנה**
לוליק – **איתי רויטנברג**
פעיל הגנה/חייל בריטי/אבא של יצחק'לה –
איציק גבאי

אקסודוס - מילה בשפה היוונית שמשמעותה "יציאה". כשתורגם התנ"ך ליוונית השתמשו במונח אקסודוס עבור יציאת מצרים. כשבחרו לקרוא לאנייה אקסודוס, התכוונו ליצור הקבלה בין יציאת היהודים מאירופה לאחר השואה, לבין אירוע יציאת מצרים של עם ישראל.

רקע היסטורי

בשנת 1917, כאשר היישוב היהודי מנה כ-60,000 נפש, הצהיר לורד בלפור, שר החוץ הבריטי: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל". על בסיס הצהרה זו מסר "חבר הלאומים" את המנדט על ארץ ישראל לידי בריטניה. למרות זאת, נסוגה ממשלת המנדט מהתחייבותה והגבילה כבר מתחילת שלטונה את העלייה. העם היהודי, מצדו, המשיך לשאוף ולעלות ארצה בגלים הולכים וגוברים. עם תום מלחמת העולם השנייה, ולמרות שהתבררו ממדי השואה, לא שינתה ממשלת בריטניה את מדיניותה. תקופה זו הינה המשמעותית ביותר בכל ימי ההעפלה המאורגנת, המאבק היה מרוגז ומספר האניות היה רב (66). מספר המעפילים בכל אנייה היה גדול בהרבה מיכולתה להכיל ושמות האניות נקבעו כסמלים במאבק: "אף על פי כן", "מדינת היהודים", "לא תפחידונו" וכדומה.

הפגנה שנערכה באי"ל למען מעפילי "אקסודוס", בה הונפו כרזות ביידיש כמו: "מעפילי אקסודוס, אנהנו אתכם במאבק למען עלייה חופשית"

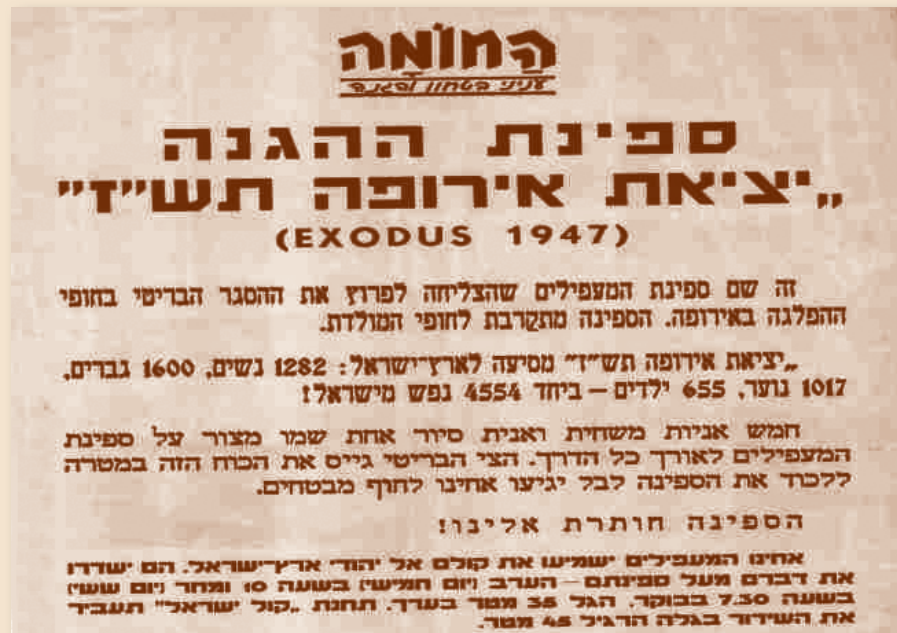
דברי המחזאית צביה הוברמן

סיפור אקסודוס מקפל בתוכו את תמצית המאבק על הקמת המדינה ואת המעבר משואה לתקומה. הסיפור הפך לאחד המיתוסים הגדולים שלנו, גם בזכות הספר שהפך לסרט מצליח בשנות השישים. להעביר מיתוס כזה לבמה זו משימה לא פשוטה ובכל זאת בחרתי לעסוק בנושא, מתוך תחושה חזקה שהגיע הזמן לחזור ולהפגיש את בני הנוער עם הסיפור המיוחד הזה.

אבל איך עושים את זה? איך מעבירים לבמה סיפור מסע שיש בו שרשרת אירועים יוצאי דופן שהתרחשו במשך שלושה חודשים במדינות שונות, ואיך הופכים אותו לרוונטי לבני נוער? החיפוש אחר תשובה מספקת הביא אותי לבחור לספר את הסיפור דרך הפן האישי, הפרטי ודרכו להעביר את הדרמה הגדולה. בחרתי בשישה בני נוער, שכמו רבים אחרים, נמצאים יחד על סיפון האונייה. סיפורו האישי של כל אחד מהם מבוסס על תחקירים רבים שעשיתי עם ניצולי ה"אקסודוס". כל השישה ניצולי שואה, אך לכל אחד מהם דרך אחרת להתמודד עם העבר ולתכנן את העתיד.

כך בעצם מתרכז המחזה בשאלה, כיצד משפיעים אירועים היסטוריים גדולים על האדם הקטן, על החיים הפרטיים וכיצד מבנה הנפש של כל אחד מאיתנו גורם לנו להגיב אחרת לאותם אירועים.

הבחירה השנייה הייתה להעמיד במרכז המחזה סיפור אהבה. האהבה בין יעקב לאנה, הצומחת בתוך מצב בלתי אפשרי למרות הקשיים ולמרות השוני בתפיסת העולם, מסמלת יותר מכל את האפשרות להתחיל חיים חדשים. חיים בהם מותר לאהוב ומותר לחלום. האהבה הזאת היא המרפא ממוראות העבר והיא זו המחברת בין הנוער ניצול השואה שעל "האקסודוס", לבין הנוער של היום הצופה במחזה.

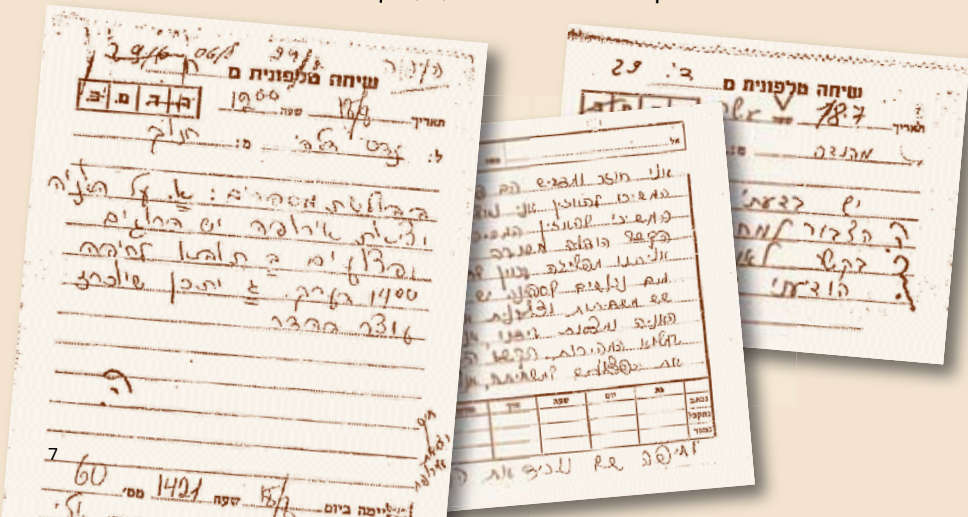
כרוז שהופץ ע"י ההגנה, באדיבות הארכיון לתולדות ההגנה

הקרב על האקסודוס

ביום שישי 18 ביולי בשעה 02:30 לפנות בוקר, כשהייתה הספינה במרחק 35 ק"מ מחופי הארץ, הודיעה משחתת בריטית כי עליהם לעצור. עם הקריאה ירו הבריטים לעבר תא ההגאי. שתי משחתות נגחו משני צידי הספינה. אז החלו קבוצות "ההגנה" להמטיר מטר קופסאות שימורים ותפוחי-אדמה. קבוצת בריטים הצליחה לעלות ובהתנגשות נהרג אחד מצוות הספינה ושני מעפילים. הבריטים המטירו פצצות גז מדמיע וירו מכלי נשק. רבים מהמעפילים נפצעו.

כתוצאה מהנגיחות נבעו פרוצות בדופן הספינה. בעזרת ההגה הרזרבי שינתה הספינה את כיוונה ובגלל הנפגעים הרבים הוחלט להפליג לחיפה ולדרוש שם עזרה רפואית. ב-18 ביולי בשעה 14:00 נכנסה הספינה לנמל חיפה. במשך כל העימות הקשר פעל ודיווחים שוטפים שודרו מהאנייה לארץ מבלי שהבריטים יידעו על כך.

ההפלגה מאירופה לישראל

ביום כ"ג בתמוז תש"ז (11 ביולי 1947) הפליגה מדרום צרפת ספינת מעפילים בשם "יציאת אירופה תש"ז" ובאנגלית: "אקסודוס 1947". על הספינה נדחסו כ-4,500 מעפילים, כולם ניצולי שואה ממחנות העקורים בגרמניה, שביקשו לעלות לארץ ישראל.

הבריטים ידעו על מבצע ההעפלה של "יציאת אירופה תש"ז - אקסודוס 1947" ועקבו אחריו עוד בצרפת באמצעות קצין בריטי. את ההפלגה של "אקסודוס" ליוו שש אניות מלחמה של הצבא הבריטי, שבניגוד לחוק - החליטו להשתלט על הספינה עוד לפני שהגיעה לתחום המים הטריטוריאליים שהיו בשליטת הבריטים. וכך, בעוד הספינה מפליגה לכיוון ארץ ישראל, פתחו עליה הבריטים באש כבדה של רובים, מקלעים ומכונות ירייה. באנייה הוכנו ברזי לחץ מי ים, צינורות להתזת שמן, תיל דוקרני סביב נקודות תורפה על הספינה, רשתות לכיסוי פתחים ותחמושת שכללה קופסאות שימורים, בקבוקים, תפוחי-אדמה, מקלות וברגים. הסיפון חולק לקטעים לשם הגנה היקפית וכל קטע נמסר לאחריות תנועת נוער אחרת. ההוראות היו להתנגד לבריטים.

עמוד שמאל למעלה: הבריטים מחפשים נשק גם במטענם המועט של הילדים, באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית
עמוד שמאל למטה: תכתובת מטכ"ל ותרשומת קשר עם האנייה, באדיבות הארכיון לתולדות ההגנה

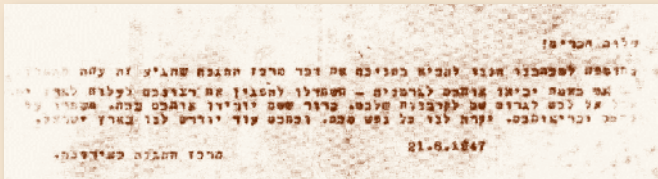

משואה לתקומה

הפליטים אמנם הוחזרו לגרמניה, אך הבריטים ביזו את עצמם בעיני כל בעל מצפון בעולם. במעשיהם, ובייחוד בקרב הימי ליד חופי הארץ, הם הציגו עצמם בכל צביעותם והכתימו את שמם בכתם בל יימחה.

מאבקם של אנשי "יציאת אירופה תש"ז" לא היה לשווא: "אקסודוס" תרמה רבות להקמת המדינה היהודית. בעת הגעת האקסודוס לחיפה צפתה בנמל ועדה מטעם האו"ם שקבעה: "יש לאפשר ליהודים הקמת בית יהודי".

סבלם של מעפילי "אקסודוס" שסימל יותר מכול את מצבם חסר התקווה של היהודים באירופה - דרבנו את האו"ם לפתור את הבעיה בדרך של הקמת מדינה יהודית.

מכתב מ"ההגנה" למעפילי אקסודוס בגרמניה, באדיבות הארכיון לתולדות ההגנה

שלום חברים!

בתוספת למכתבנו הננו להביא בפניכם את דבר מרכז ההגנה שהגיע זה עתה מהארץ: אם באמת יביאו אותכם לגרמניה - תשתדלו להפגין את רצונכם לעלות לארץ ישראל, אבל אל לכם לגרום שם לקורבנות שלכם. ברור ששם יורידו אותכם בכוח. תשמרו על כחכם ובריאותכם. יקרה לנו כל נפש מכם. וכחכם עוד יודרש לנו בארץ ישראל.

21.8.1947, מרכז ההגנה לאירופה

הגירוש לצרפת

הבריטים לא שלחו את מעפילי האקסודוס למחנות מעצר בארץ ישראל או בקפריסין. הפעם הם החליטו להחזיר את המעפילים, ניצולי השואה, למקום שממנו באו. המעפילים גילו התנגדות נחרצת ועיקשת לגירוש - אך ללא הועיל. הם הורדו לשלוש ספינות גירוש שהמתינו בנמל. בספינות אלה הותקנו מכלאות.

פעילים מארץ ישראל הוגנבו לספינות והביאו איתם תרופות ומזון ואף ארגנו בספינות פעילויות חברתיות ותרבותיות (כולל הוצאת עיתון!). בעולם כולו עקבו ודיווחו על מאבקם של אלפי ניצולי השואה, שעל אף כל הקשיים והסבל לא ויתרו והתעקשו על זכותם לחזור לארץ ישראל. ב-31 ביולי הגיעו לחופי צרפת. המעפילים החליטו להתנגד לירידה בצרפת. במשך שלושה שבועות התנהל מאבק על דעת הקהל בעולם. הבריטים ניסו לשכנעם לרדת, אך רק 120 נענו.

הגירוש לגרמניה

הבריטים לא ויתרו, הפנו את ספינות המגורשים לגרמניה והחזירו את 4,500 ניצולי השואה - ובהם זקנים, ילדים ותינוקות - למחנות העקורים שמהם באו. כך, בחודש אלול תש"ז (19 בספטמבר 1947) הורידו הבריטים בכוח את אלפי המעפילים בנמל המבורג שבגרמניה לעיני מאות עיתונאים מכל העולם. כדי להוריד את כל אחד ואחת מן המעפילים נדרשו כמה חיילים בריטים, ועל כך כתב המשורר נתן אלתרמן: "זהו יום המראה כי אנגלים חמישה, / יצטרכו לאחוז בכל איש ואישה, / אם ירצו לקרעם ממדינת היהודים." המעפילים הועברו למחנות פליטים באזור הבריטי של גרמניה ושהו שם כמה חודשים עד שפעילי "ההגנה" שטיפלו בהעפלה ארגנו את עלייתם ארצה.

המלצות לפעילויות נוספות

גן לונדון

גן לונדון נחנך לראשונה במאי 1942 לאות הזדהותם של תושבי תל-אביב עם האומה הבריטית בתקופת מלחמת העולם השנייה. הגן חודש ב-2003 ונחנך בו אתר ההעפלה לאות הזדהות עם הנאבקים בבריטים. האתר צופה לחוף, ממנו הגיעו יהודים ששרדו את השואה וסיכנו את חייהם על מנת לעלות לארץ ישראל.

כתובת: רח' בוגרשוב פינת רח' הירקון, תל אביב

מוזיאון ההעפלה וחיל הים בחיפה

המוזיאון מוקדש לסיפור המאבק על זכותו של העם היהודי לעלות לארץ ישראל בין השנים 1934-1948. פרשת מאבק המעפילים והישוב שהייתה אחת מאבני הדרך להקמת המדינה מוצגת במסמכים היסטוריים, קטעי עיתונות, צילומים, דגמים אור קוליים וסרטים. במרכז המוזיאון מוצגת ספינת המעפילים "אף-על-פי-כן" המאפשרת למבקרים בה לחוש את חווית ההעפלה, באמצעות מדוריה והחזיון האור קולי המוצג בה. סיפורה של האקסודוס יחד עם דגם האנייה זוכים למקום מרכזי בתצוגת ההעפלה. אגף מיוחד מוקדש לתולדות חיל הים, ששורשיו נטועים במפעל ההעפלה.

כתובת: רח' דרך אלנבי 204, חיפה

הסרט: "אקסודוס - האנייה שהביאה לקום המדינה"

אנו ממליצים לצפות בסרט התיעודי המסקר לעומק את מסעה של האקסודוס. יוצרי הסרט: איציק לרנר ואורי בורדה.

ניתן לרכוש עותק מהסרט דרך האתר של רשות השידור: www.iba.org.il
או דרך מפיק הסרט שמי שיינפלד 050-5478927

מוזיאון הפלמ"ח

ביקור במוזיאון הפלמ"ח ירחיב את הידע על מאבק הפלמ"ח (צבא מתנדבים מבני הנוער בארץ) בשלטון הבריטי ועל פעולות ההצלה וההעפלה של ניצולי השואה.

כתובת: רח' חיים לבנון 10, רמת אביב, תל אביב, טלפון: 03-6436393

כיצד משיטים אנייה על הבמה? השפה התיאטרלית של ההצגה

מתחילת העבודה על המחזה היה ברור שהתמודדות עם מחזה המתרחש באנייה, דורשת שפה תיאטרלית ייחודית.

התפאורה: ההחלטה הראשונה הייתה שהחלל התיאטרלי יהיה מופשט ולא ריאליסטי. זו הסיבה שהתפאורה בנויה כחלל פתוח שיש בו אלמנטים בודדים המסמנים אנייה, ושבעזרת תזוזה קלה אפשר לשנות את הזווית שלהם וליצור חלל חדש. עבודת השחקנים היא זו שמאפיינת בכל פעם את מקום ההתרחשות הספציפי: בחלק מהסצנות החלל משמש כתא קטן וצפוף, בסצנות אחרות הוא משמש כסיפון גדול ובאחרות הוא משמש כגשר מעבר לאנייה אחרת.

התלבושות: התלבושות בהצגה אמנם מעוצבות בהשראת תלבושות התקופה, אך אינן העתק מדויק שלהן. זאת מתוך רצון להקנות לסיפור נופך סמלי. התלבושות עברו טבילה מחודשת בצבעים מעושנים שיוצרים תחושה של ציור ישן.

השימוש בדים כאלמנט סמלי: בתמונות ובקטעי הסרטים המתעדים את האירוע של "אקסודוס" בולטת מאד הצפיפות של אלפי האנשים הדחוסים על אנייה אחת בין ערימות של חפצים אישיים. כיוון שאי אפשר ליצור על הבמה את אותה צפיפות, נעשה שימוש ביריעות בדים לבנים ההולכים ונערמים בכל פינות האנייה. הבדים הללו יוצרים אסוציאציה לתמונות הלקוחות מן האירוע ההיסטורי.

השימוש בקטעי ארכיון: המחזה מביא את סיפורם האישי של שישה ילדים, אך סיפור "אקסודוס" לא היה סיפור קטן ואינטימי אלא אירוע גדול-מימדים ורב משתתפים. השימוש בהצגה במסך וידאו, עליו מוקרנים קטעים אותנטיים מהאירוע ההיסטורי במקביל לסצנות המתרחשות - יוצרים על הבמה את הפן הגדול ורחב היריעה של האירוע ההיסטורי.

המחלקה החינוכית מאחלת לכם צפייה מהנה! www.porat-theater.co.il

משרדי תיאטרון אורנה פורת לילדים ולנוער (ע"ר): רחוב בלפור 30, תל אביב, מיקוד: 6521202, טל': 03-5111444, פקס: 03-5106928
מוזמנים לבקר באתר האינטרנט שלנו: www.porat-theater.co.il ולהיות חברים שלנו בפייסבוק